Kopan Kalle ja Kaisa

Mäntynenän Kaisa oli jäänyt leskeksi. Hän otti sitten uuden miehen, Väystäjän Kallen. He asuivat kauan vihkimättä. Sitä sanottiin ”konttipariksi” siihen aikaan. Pappikin kävi kehottamassa vihille. Niinpä Kalle ja Kaisakin sitten avioituivat. Mökki oli hyvin pieni. Joku oli arvostellut mökkiä, että se on kuin piipunkoppa. Niinpä paikkaa alettiin kutsua ”Kopaksi.”

Kalle oli hyvä nikkaroimaan ja hauskoja juttuja laskettelemaan. Kallen juttuja on kerrottu pitkään. Tässä on niistä muutamia.

Tuli aika, jolloin odottavat äidit kävivät äitiysneuvolassa. Kalle huomautti: ”Siksihään net nykyajan kläpit oon niin viissaita, ko ne jo vathaan neuvothaan.”

Radiossa ohjelmien välillä annettiin kuulua pieniä naputuksia. Kalle arveli: ”Puottelevva puoloja sinkkiämpärin pohjaan.”

Arvautuksien kyseleminen oli ennen iltapuhteitten hauskanpitoa. Joku kysyi arvautuksen: ”Neljä neitiä samhaan astihaan kussee?” Kalle vastasi siiheen: ”Kannalan tyttäret pissaava pothoon.” Kannalassahan oli neljä tytärtä. Oikea vastaus on, että lehmää lypsetään.

Angervo on kukka, joka kukkii heinäkuussa, jolloin oli tavattu siihen aikaan aloittaa heinänteko. Kalle näki, että talvipakkasella eräs Angeria niminen mies kulki resuisissa vaatteissa. Silloin Kalle huomautti: ”Nyt olis aika alkaa heihnään, ko Angeria kukkii!” Vanha kansa sanoi aina angervoa angeriaksi.

Kerran tullivartija Luodonpää tuli Kopan mökissä käymään. Hän kyseli Kaisalta: ”Missäs Kalle oon?” Siihen Kaisa selitti, että Kalle on mennyt Laurille korjaamaan höyrytoria ja menevät sitten Jussan kanssa käymään Ruotsissa. Laurin Jussa kertoi jälkeenpäin suuttuneena Kaisan hölösuisuudesta näin: ”Met lainasimma Laurin Aukustilta venheen, ja menimä Ruothiin. Ko me sitten pimeän kähmässä tulima lahen kurhuun, niin sielähään oli meitä Luotonpää vastassa. Otti kaikki pislaakhiin, nuuskut, nisujauhot, sokkerit, hyän Junnun Antin tekosen nahkarepunki. Pääle päätheeksi sakon anto vielä. Mutta sain mie sille fiskaalille hyäsesti sanoa, ko menin sakkoa maksamhaan. Fiskaali kysy, että mitäs net tyttärekki tykkäävä, ko tet nuuskua syöttä. Mie sanoin, että voi fiskaaliriepu, vähänpä tet tiättä, mistä tyttäret tykkäävä. Jollekki pittää haista, jos ei muule, niin vaikka paskale.”

Kalle kuoli melko nuorena äkilliseen tautiin. Kaisa eli sitten vanhuudenpäiviään tyttärensä Naimi Rousun luona.

• • • • •

Aution Akseli, kuva otettu Torniossa

Aution Meimi ja Wikströmin Annu Amerikassa

Kallijärven Miina isäntäperheensä kanssa

Mörtin Kallan sisarukset Amerikassa

Huhtasen Pekan Amerikan reissu

Huhtasen talosta Pekanpäästä lähti Amerikkaan 1900-luvun alussa kolme nuorta ihmistä Juho, Pekka ja Fia-tytär. Pekka oli mennyt naimisiin Maijasen Sofian kanssa. Heillä oli Reino niminen poika ja Sofia jäi odottamaan toista poikaa. Perheellä oli tarkoitus muuttaa kokonaan Amerikkaan. Kaikkien muuttajien oli käytävä terveystarkastuksessa. Monen lähtö estyi erityisesti silmistä johtuvan vian takia. Niin kävi Sofia Huhtasellekin, ettei saanut lähtö lupaa silmien heikon terveyden tähden. Pekka aikoi olla reissussa yksin vain vuoden. Aika kuitenkin venyi seitsemäksi vuodeksi.

Kun Pekka palasi kotiin, Suomeen oli tulossa vapaussota. Miehiä matkusti Ruotsin kautta Saksaan saamaan sotilaskoulutusta, oli jääkäriliikkeen aika. Tornionlaaksoon oli sijoitettu venäläisiä santarmeja noin 20 kilometrin välimatkojen päähän toisistaan. Heidän tehtävänä oli vahtia, ettei jääkäreiksi aikovia mene rajan yli Ruotsiin. Muutenkin he vahtasivat mahdollisia vakoojia. Haaparannalla he ottivat Huhtasen Pekan kiinni. Epäilivät vakoojaksi. He veivät Pekan Pietariin asti, uhkasivat ampua, pyssy oli jo ojennettu rintaa kohti. Ylitorniolta lähetettiin Pietariin lausunto, jossa ilmoitettiin, että kyseessä on Amerikasta kotiin saapuva perheenisä. Lausunnon lähettivät arvostetut virkamiehet, mm. kirkkoherra. Pekka Huhtanen palautettiin vihdoin kotiin. Pekan nuorempi poika Lauri oli silloin jo 7-vuotias.

• • • • •

Juho ja Hilja Myllymäen perhettä 1920-luvulla.

Kanalanpidon tarinoita

Karjojan mökin isäntä oli Juho Myllymäki, jota Jussaksi kutsuttiin. Jotkut kutsuivat ”Muna-Jussaksi”. Karjojan tyttäret kärsivät tästä nimestä. Alakouluun mennessä Parviaisen mökin pojat juoksivat ulos huutelemaan ”Muna-Jussan kläpit”. Kun Hilja-äidille kerrottiin tästä, hän kehotti huutamaan takaisin: ”Olettekos te munattoman Jussan kläppiä?”

Karjojassa oli ainoa kanala Pekanpään kylällä. Maamiesseuran kilpailuissa 1900-luvun alkuvuosina Juho palkittiinkin kananhoidosta. Hiljan sisar oli vieraisilla Karjojassa, hän kertoi huvittuneena tarinan: ”Yksi mies tuli pyörällä pihaan, laski pyörän navetan seinälle ja meni sisään. Hetken päästä mies tuli ulos ja jutteli itsekseen. – Isäntä ei ole kotona ja munat on viety sitä myöten. Otti sitten pyörän navetan seinältä ja lähti ajelemaan.” (Mies oli Paavo Viippola kirkonkylältä, tunnettu hauskanpuhuja.) Hiljalla oli tapana sanoa, että ”sitä myön munat viehään”. Ostajiahan oli paljon suhteessa tuotantoon, eihän kana muninut joka päivä. Kasossa munia ei ollut.

Juho ruokki kuitenkin parhaansa mukaan, vaikkei kallista kananrehua ollut vara ostaa. Juho kulki teurastamassa ja toi teurasjätteitä, keuhkoja ja utareita. Hän paistoi niitä uunissa ja hakkasi tupakanleikkurilla pieniksi. Tietysti myös oman pellon ohranjyvät olivat kananruokaa. Tärkeä hoitomuoto oli myös valoisuus. Kanahan ei muni pimeässä. Illalla Juho sytytti kaasarin, pumppasi siihen ilman. Pieni pirtti oli valoa täynnä. Koulukläpit ihastuit, miten hyvä on lukea läksyt valoisassa. Mutta Juho otti kaasarin ja vei kanalaan. Öljytuijju, käpälälamppu muurin korvalla, valaisi läksyjen luvun. Joskus se oli karpidilamppu, jonka valo oli kirkkaampi kuin öljylampun.

Karjojassa oli myös kukko. Silloin oli myös mahdollista, että kanoille tuli hautomakuume, ja ne hautoivat pesässä poikasia. Kukko saattoi olla myös vihainen, kun se kartanolla vartioi kanojaan. Se saattoi hyökätä vieraitten ja lasten kimppuun. Sen terävät kannukset olivat vaarallisia. Sellainen kukko piti lopettaa. Kanahaukka vaani myös kanoja, kummasti kanat huomasivat haukan, ja juoksivat sisälle. Joskus haukan kynnet jäivät

verkkoon kiinni, kun se ei korkealta huomannut aidaksi laitettua verkkoa.

Poikkilahden pojat ovat kertoneet, miten he kävivät munavarkaissa. Takaluukun kautta kömmittiin sisälle. Mentiin sitten metsään ja peltipurkissa keitettiin munia. Se oli ollut jännittävää, mutta kyllä pojat myöhemmin tekonsa tunnustivat. Kanoista oli Karjojan tyttärillä toteamus: ”Aina oli kesällä kananpaska isovarpaan välissä.”

• • • • •

Pikkukoululaisena Alatalon Erikan pirtissä

Koulutieni alkoi syksyllä 1944. Silloin oli Pekanpäässä kaksi koulua: Kylän alapäässä alaeli pikkukoulu, jossa toimi kaksi ensimmäistä luokkaa, opettajana Erika Alatalo. Neliluokkainen yläkoulu toimi Poikkilahdella omassa koulutalossa, opettajana Hanna Pihkakorpi, joka ohjasi myös kuudennen luokan jälkeen muutamana iltana viikossa ns. jatkokoulua.

En muista juuri mitään syyskuun kouluajalta, en edes sitä, kestikö se evakkoon lähtöön asti. Koulumatka kotoani Kierivaaran kupeelta Erika-opettajan talolle oli n.neljä kilometriä. Sen muistan, että Hulda-sisareni vei ensimmäisenä koulupäivänä minut pyörän hollarissa ja sanoi, että minun pitää sitten kävellä koulun jälkeen kotiin. Meitä ekaluokkalaisia kulki Poikkilahdelta kolme tyttöä: Rousun Laura, serkkuni Anne Myllymäki ja minä. Tyttöporukkamme täydentyi neljäksi, kun Pekanpäästä tuli luokallemme Eine Alatalo, Sakarin Eine. Kaikki luokan pojat olivat Pekanpään poikia. Muistan ainakin Lomakan Riston, Tuoman Aatin ja Lakkapään Vilpun.

Varsinaiset koulumuistoni alkavat evakosta paluun jälkeen. Koulun alku oli tarvikkeitten puutteen vuoksi vähän hankala. Erika-opettaja kirjoitti aakkoset paperilapuille, kylältä kerättiin vanhoja koulukirjoja, osa kirjoista oli ehyitä, toiset kannettomia ja muutenkin käytössä kärsineitä. Mie perin Annisisareltani siistin kirjan. En enää muista, milloin aloimme saada uusia kirjoja. Askartelutunnilla pujottelimme ainakin niinimattoja, ja ehkä opettelimme patalappujen tekemistä. Erika-opettajalla oli tehokas tapa saada tunnilla väsähtäneet oppilaat virkistymään, hän komensi kaikki juoksemaan joko koulutalon ympäri tai vastapäisen rakennuksen seinää läpsäyttämään ja kiiresti takaisin luokkaan. Uneliäisuus oli häipynyt. Pidin koulunkäynnistä, ainoa aluksi hiertänyt asia oli, kun en ymmärtäny, miksi en koskaan saanut laulaa, vaikka olisin kovasti halunnut, Myllykosken Esa sai aina laulaa yksin, minun piti lukea jotakin, vaikkapa tarinaa Vippu Napusen nahkakengistä. Aloin lopulta tajuta, että syynä oli täysin puuttuva lauluääni.

Seitsenvuotiaat lapset eivät jaksaneet kävellä kovin nopeasti pitkähköä koulumatkaa, varsinkin talvella lumessa taapertaminen oli

hidasta, lumiaurat eivät kulkeneet kovin taajaan. Kouluruokailua ei vielä ollut, äiti laittoi mukaan voileipiä ja maitopullon. Kovilla pakkasilla maito usein jäätyi, mutta koska koulua pidettiin pirtissä, jossa oli iso leivinuuni, saimme laittaa maitopullomme uunin otsalle. Ruokatuntiin mennessä maito oli sulannut.

Koska yläkoulu toimi Poikkilahdella ja alakoulu Pekanpään eteläpäässä, kulkivat koululaiset ristiin. Poikkilahden lapset kaksi vuotta Pekanpäässä ja loput lähikoulussa, n kilometrin matkan kaksi vuotta ja lähikoulussa ja eteläisen koulun oppilaat päinvastoin. Meitä pikkutyttöjä pelotti talvella, kun vastaan tulevat isot pojat kävelivät tavallisesti vierekkäin tien leveydeltä, me saimme syrjätä poikia ja kahlaa tien sivua ohi. Keväällä oli mukava etsiä ensimmäisiä kukkia ja nauttia luonnon ihmeistä. Olin saanut vanhemmalta sisareltani punaisen, paperisen lierihatun, josta olin vähän ylpeä, kellään toisella tytöllä ei ollut yhtä hienoa hattua. Minua kiinnosti kevätpuron solina, ja kumarruin kurkistamaan, miten vesi virtasi rummun alle. Hieno hattuni putosi päästäni. Juoksin kiireesti tien toiselle puolen ja ehdin pelastamaan hieman kastu-

neen aarteeni. Tytöt alkoivat kutsua sitä rummunreikähatuksi, ylpeyteni sai kolauksen.

Koulukiusaus oli siihen aikaan, tai ainakin kylämme kummassakin koulussa, minun kokemukseni mukaan tuntematon asia. Joskus saattoivat luokan pojat vähän kiusata tyttöjä, nykiä letistä tai kulkea perässä koulumatkalla. Minua isot pojat yrittivät kiusata kutsumalla ”muna-Jussan tyttäreksi”, isän nimi oli Juho eli meän murtheela Jussa, meilä oli kanala pienen lisätulon hankkimista varten. Kerran sitten menin äidin luo itkien ja kerroin, miten isot pojat haukkuivat minua. Hilja-äitini oli viisas ja järkevä, hän neuvoi minua kysymään kiusaajilta, että munattoman isän poikiäkos tet sitten oletta. Tein äidin neuvon mukaan ja nimittely loppui siihen paikkaan.

Koulunkäynti oli ainaski minulle hauskaa ja helpohkoa, olin kuunnellut alakoulun ja yläkoulunkin läksyt jo neljään kertaan ja oppinut samalla lukemaan ja kirjoittamaan, kirjoitin jopa kirjeitä Pauli-veljelleni ”sinne jonnekkin” kenttäpostin kautta.

• • • • •

TUUMAUKSIA
Pekanpäästä

”Suun syhyäminen tietää viehraan tuloa. Jos syhyää oikealta puolelta, on tulossa naisvieras. Jos vasen suupieli syhyää, on miesvieras tulossa.”

• • • •

”Mie otinki friskisti rahhaa matkhaan”, sano pekanpääläinen isäntä, ko lähti vekseliplanketilla hevosen osthoon.

• • • •

”Olikkos herrat pyhävaatheissa?”, oli tapana kysyä kaupungista tulijalta. ”Oli Husa kuitekki”, sano Tolosen Esko Torniosta tullessa.

• • • •

”Jos oon pieni tarhaa kuun ympärillä, tullee iso nöyräsää. Jos on suuri tarhaa kuun ympärillä, tullee pieni nöyräsää.” (Nöyräsää on lumituisku.)

• • • •

”Jos aurinko laskee kirkhasseen illala, oon aamula auringonpaiste.”

• • • •

”Miksi sie olet kirjottannu Ammerikhaan, että mie olen lähteny piian perässä sinne?”, moitti Pongan isäntä Arviitin Tiltaa. ”No, niihään sie olet tehny”, sano Tilta. Siiheen ei isäntä ennää vastanu mithään.

• • • •

Luontopolku Rousuvaarassa

Rousuvaara on komea korkea kallioinen vaara. Näkymät ovat mahtavat Ruotsiin asti. 1990-luvun lopulla kylätoimikunta oli voimissaan ja innostui suunnittelemaan luontopolun. Urheilukentän laidalta johti tie vaaran laelle. Sinne pystytettiin Kannalalta tilattu laavu. Kunnassa oli ympäristön hoitoon palkattuja miehiä, jotka tekivät ja suunnittelevat polun. Pekanpään Maa- ja kotitalousseura teetätti maisematauluihin kuvitukset ja tekstit.

Piirrokset teki Marja Vierimaa. Lapsetkin olivat innokkaita vaeltajia ja jännittyneinä kertoivat, että polun varressa on taulu, jossa on mummun kuva ja se on kummitus. Koskahan se tulee näkyville? Kylän historiaa on opastauluissa ja lähtöpaikalla iso esittelytaulu.

Laavulla on hyvä paistaa makkaraa nuotiolla samalla kun ihailee maisemia. Kierros päättyy Pongan kankaalle ja koko matka on noin 2 km. Talvella on hauska tehdä moottorikelkoilla luontoretkiä laavulle eväitten kanssa. Alue on myös suojeltu Naturaan.

• • • • •